

Mode og maling. Malerhåndværk og interiørdesign i 1700- og 1800-tallet

Af Line Bregnhøi, malerikonservator ved Nationalmuseets Bevaringsafdeling

Brug af forskellige malingsstyper og pigmenter giver et forskelligt udseende. Dette har man gennem tiden benyttet sig af for at følge den evigt skiftende mode. Denne artikel vil fortælle noget om sammenhængen mellem mode og maling i 1700- og 1800-tallets Danmark.

Overgangen fra barok til rokoko (1740 - 75/80)

Barokkens brug af farver til malede interiører var præget af rene, kraftige kulører som rød, blå, gul og grøn. Til bygningsmaling kunne man oftest ikke tillade sig at anvende dyre pigmenter, da man, i modsætning til kunstmaleri, skulle dække mange kvadratmeter. Man havde derfor forholdsvis få pigmenter til rådighed og

blandede dem ikke indbyrdes, da farverne ellers ville blive grumsede. Derved var farvepaletten ikke stor.

Pudslofter hvidtedes med limfarve, og i fint udstyrede rum havde man ofte store indfældede loftsmalerier malet på lærred af samtidens kunstnere. Loftets stukdekoration kunne endvidere være dekoreret med farver, mens vægge og træværk var malet i kraftige kulører. Væggene var beklædt med store udspændte, bemalede lærreder, der i fornemme rum kunne være prydet med kunstmalede motiver. Vægfelterne kunne også være beklædt med kostbare tekstiler eller gobeliner.

Til maling af vægge og træværk brugte man linoliemaling, der gav en blank overflade og dermed dybde og tyngde i farven. Man foretrak kraftige farveudtryk og forgyldninger i ægte guld, der blev brugt sammen med laseringer i farvede lakker på guld og sølv, således at farverne fik glød. Træværk blev malet i de nævnte farver eller som stenimitationer. Disse kunne enten være forholdsvis mørkegrå ensfarvede stenimitationer eller marmorering i svulstige og fantasifulde penselføringer. Ofte blev marmorering

Linolie. Maling til eksempelvis træværk blev tidligere lavet af linolie tilsat pigmenter. Linolie udvindes af presset hørfrø (svensk „lin“). Den rå olie hedder bare linolie. Den kan koges og kaldes da linoliefernis, som tørrer bedre end den rå olie. Endvidere kunne man lade den stå i lang tid, hvorved den kaldes standolie, hvilket giver en hårdere overflade (vore dages standolie laves på anden vis). Alt efter alder og behandling gulner olien og bliver mere brun. Foto: Roberto Fortuna 2008.

Selsø slot, Hornsherred, riddersalen. Udført omkring 1728. De store lofts- og vægmalerier på lærred er af kunstmaleren Hendrik Crock med motiv fra „Sabinerindernes rov“. Loftets stukramme omkring maleriet er hvidtet. Dørene er malet som imitation af finere træsorter, mens det øvrige træværk er marmoreret i en rig fantasimarmor i henholdsvis rød/hvid og grøn/sort/hvid. Vinduernes nuværende hvide farve er en senere tids værk. Oprindeligt har vinduerne antageligt haft marmoringens grønne farve. Gulvet har sandsynligvis også været bemalet, ligesom adskillige andre gulve på Selsø stadig er det. Foto: Roberto Fortuna omkring 1988.

brugt i repræsentative rum, hvorimod mere inferiøre rum gerne fik ensfarvet træværk.

Gulve blev udført i træ eller sten. Trægulve kunne være belagt med finér eller stå skurede alt efter rummets funktion og repræsentative rang, men kunne også være malede som stenimitation i mønstre. Skriftlige kilder beretter om hestehårstæpper på gulvene, men endnu har vi ikke fundet spor efter sådanne.

Som moden skiftede på andre områder, skiftede også moden i interiører. Barokkens kraftige farveudtryk fik et modspil. I rokokoen blev det moderne med farvemæssigt mere enkle rum. Man brugte stadig hvidtede lofter og malede vægbeklædninger, men paletten skiftede til lysere kulører. Man blandede en masse hvidt i tidens tilgængelige røde, blå, gule og grønne pigmenter. Man ville have pastelfarvede rum, gerne sat sammen med righoldig forgyldning.

Marmoreringer blev stadig brugt, men i udformninger der var mere spinkle end i barokken. Den grå stenkulør brugtes stadig, men nu malet i en lysere tone. Rokokoen yndede især anvendelse af pariserblå, et pigment der blev opfundet i begyndelsen af 1700-tallet. Det var billigt og gav en kraftig blå farve, der på grund af netop disse egenskaber blev voldsomt populær. Således blev mange af rokokoenes rum malet i blå og hvide dekorationer eller marmoreringer, hvilket også var inspireret af tidens store interesse for kinesisk porcelæn, der netop benyttede disse to farver.

Det må have været grænseoverskridende at være maler i 1730'erne og 40'erne, i overgangsperioden mellem barok og rokoko. At gå fra barokkens kraftige

farveudtryk og sprudlende marmoreringer til rokokoenes ensfarvede og lyse interiører med forgyldning, må have krævet voldsom omstilling. Et eksempel på denne overgang ses i Eremitageslottet i Jægersborg Dyrehave. Dengang fulgte vinduesfarven normalt rummets træværksfarve, der netop i barokken var i kraftige, mørke kulører. Da arkitekten Laurits de Thura på Eremitagen som noget helt nyt introducerede hvide og forgyldte rum, satte man grænsen for fornyelser ved vinduerne. De skulle være mørke, som man plejede, så kunne den nye mode udfolde sig i resten af rummet.

Et andet tegn på den store forandring er, at der står „hvidmalet“ i rokokoenes samtidige malerregninger. Selvom vi finder farver, der med vore dages optik er lysegrå, lyseblå etcetera opfattedes de i samtiden som hvide, netop på baggrund af tidligere tiders mørkere og kraftige farvebrug.

I rokokoperioden skulle interiørerne være lyse og lette, og man brugte fortsat linoliemaling både på vægge og træværk. Man ville det lyse og lette, men ønskede samtidig linoliemalingens blanke udtryk, der giver tyngde og dybde til farverne. Herved var man interiørmæssigt stadig forbundet med barokken til forskel fra de maletekniske udtryk, der fremkom i tiden efter.

Klassicisme (1780 – 1840/50): Louis Seize (1760 – 1800) og Empire (1810 – 30)

Da Louis Seize og klassicisme afløste rokoko'en skete der igen forandringer. Man fortsatte rokokoenes lyse palet, men på en anden måde. Man ville udtrykke mere

Chr. 7's palæ, Amalienborg, riddersalen. Palæet blev opført for A.G. Moltke i 1760'erne. Hvidtet stukloft med forgyldte udsiringer, ligesom de tilsvarende på væggene. Væggene består i øvrigt af lysegrønt, oliemalet træpanelering, indsatte spejle samt malerier. Blandt andet et portræt af Frederik 5., som Moltke var hofmarskal for. Dette er måske det fineste rokokorum, vi har i Danmark. Foto: Roberto Fortuna 2009.

Lim. Til hvidtning af lofter anvendtes lim udvundet af tørret mos. Til kulørte limfarver brugte man animalske lime udvundet af kogte huder og knogler. Den kogte lim tørredes i forme, således at den blev til aflange plader. Heraf salgsnavnet „pladelim“. Foto: Roberto Fortuna 2008.

askese, det enkle og ukunstlede, og til det formål udviklede man andre virkemidler end dem, man brugte i barok og rokoko. Iscenesættelsen af den nye tids enkle og ukunstlede liv krævede maleteknikker, der understøttede klassicismens enkle interiørstil. Man gik fra oliemaling til limfarve, fra blanke til matte overflader, og brugte dertil færre forgyldninger. Matte overflader

virker generelt lysere og lettere end blanke interiører malet i olie. Maleteknikken fulgte således moden.

Også dekorationsmotiverne ændrede sig. Det er sværere at dekorere i limfarve end i olie, da man ikke kan male glidende overgange i limfarve. Derved fik tidens malede dekorationer et mere stift og mindre naturalistisk udtryk. Man malede ikke længere på

Liselund, Møn, Abeværelset. Udført 1790'erne efter design af hofdekoratør I.C. Lillie. Rummet har fået navn efter aben, malet på et indsat spejl omgivet af kunstige palmer. Væggens dekoration er malet i limfarve på puds i en antikiserende stil blandet med kineserier. Hvor den røde i marmoreringerne på Selsø er brugt ren, er den her blandet op med meget hvidt til de rosafarvede vægge. Foto: Roberto Fortuna 2009.

udspændte væglærreder, men derimod gerne direkte på pudsvæg, eventuelt på opsat papir. Forandrede maleteknikker, mode og stil medførte desuden, at tidligere tiders store vægdekorationer, malet af kunstmalere, nu blev erstattet af udsmykninger, der blev malet af deciderede dekorationsmalere. Det var netop på den tid, dekorationsmaleriet udskilte sig som et selvstændigt fag indenfor interiørkunsten. Både fordi dekorationerne ændrede karakter, men også fordi malerfaget nu fik adgang til Kunstakademiet, og dekorationsmaleriet som fag blev et bindeled mellem kunstmalere og bygningsmalere.

Klassicismen videreførte dog på flere måder rokokkens tradition. Træværk blev ikke dekoreret, men derimod malet ensfarvet. I grå stenimitation, i samtiden kaldet perlegrå. Denne grå er ikke en eksakt farvetone, men betegner en vifte af forholdsvis lyse, grå kulører, lysere end barokkens grå. Enkelte arkitekter, som C.F. Hansen, brugte endvidere i perioden ådringer på træværk, det vil sige malet træimitation. Tidens store trend var interessen for antikken, blandt andet foranlediget af udgravning og fund af antikkens bygninger med interiørdekorationer. Klassicismens malede dekorationer blev udpræget antikiserende, men i første omgang ikke i antikkens farveholdning. Derimod brugte man tidens lyse farver. Man anvendte hele farvepaletten i pastel, og opnåede igennem brugen af limfarve til lofts- og vægdekorationer netop et karakteristisk mat farveudtryk.

Man benyttede en mere varieret farvepalet end tidligere, men man blandede stadig ikke kulørerne

indbyrdes. Paletten bestod af hvid (blyhvid / kridt), gul (okker), rød (jernoxydrød), brun (umbra), grøn (chromgrøn), blå (berlinerblå), violet (kaput mortuum) og sort.

Trykte papirtapeter blev eftertragtede i perioden. De var trykt med limfarve og havde en mat og let fremtræden, der svarede til tidens ønsker. Papirtapeter blev trykt i ark og opsat i fortløbende mønstre på væggen. Tapetteknisk var uendelige baner endnu ikke opfundet, de kom først på markedet mod midten af 1800-tallet. Tapeter kunne være dyre eller svære at skaffe, og man brugte derfor også tapetimitationer malet med skabelon direkte på væggen, både i olie og limfarve. Sådanne skabelonmalede tapetimitationer blev meget udbredt.

Klassicismens gulve blev malet både ensfarvede og som imitationer af sten eller træ. De kunne også stå skurede eller være belagt med mere eller mindre heldækkende tæpper.

Historicisme 1840/50 - 1900

Stilarten som kaldes historicisme, fra omkring 1840'erne, skulle ikke længere udtrykke askese, og gav dermed plads til udbredelse af mere antik-tro og særlig Pompeji-tro dekorationer i kraftige farveudtryk. Udbredelsen af, og interessen for netop disse antikke dekorationer, skyldtes, at der nu var offentlig adgang til udgravningerne i Syditalien.¹ Mange danske kunstnere rejste til Italien, hvor de studerede og tegnede antikke dekorationer af og således fik forlæg og skitser, som de kunne bruge hjemme, til tidens

Bratskov, Broust. Rummets bræddevægge er omkring 1810 malet med linoiemaling i en imitation af et af tidens modefænomener, papirtapet. Sådanne papirtapeter, med motiv på en baggrund af mørke og lyse baner, var igen en imitation af tidligere tiders silketapeter (det mørke og lyse skulle illudere silkens changerende effekt). Foto: Roberto Fortuna 2009.

mange dekorationsarbejder. Eller de kunne lade sig inspirere af samtidige publikationer med farveangivende stik af antikkens dekorationer.

Dekorationsmaleren G.C. Hilker, som havde gået på Kunstakademiet og været på flere års Italiensrejse, blev tidens store dekorationsmaler herhjemme, og han brugte overvejende den antikke dekorationsstil. Han blev endvidere leder af Kunstakademiets dekorationsskole og blev derved lærer for en stor del af Danmarks dekorationsmalere, som bragte lærerens stil med sig ud i landet.

Historicismens pompejanske lofter blev dekoreret i limfarve, hvorimod væggene var malet enten i lim- eller oliefarve. Væglærreder og brystpaneler vendte tilbage. Træværk blev malet i linoliemaling. I periodens start brugte man stadig en lys palet, men efterhånden vendte et mørkere og mere blankt farveudtryk tilbage, i overensstemmelse med de antikke dekorationer og tidens modestrømninger. Man ønskede ikke længere pastelfarver, man ville have antik-tro kulører, i mørke, rene og kraftige farver.

Farvepalettens pigmenter var de samme som i klassicismen, men nu blev pigmenterne brugt rent uden tilsætning af hvidt. Eneste ændring i brugen af pigmenter var, at den grønne nu var en chromoxydgrøn, og den blå blev en ultramarinblå. Begge dele nyopfundne pigmenter, billige og med bedre egen-skaber end deres forgængere. Man malede både på papir opsat på væggen, som i klassicismen, men også på væglærreder, netop fordi man igen malede i oliemaling. Træværket blev i de tidligste antikiserende

dekorationer udsmykket sammen med rummets øvrige dekorationsstil.

Efter 1850 blev den pompejanske stil meget dominerende og eftertragtet. Samtidig medførte historicismens æstetik, at flere stilarter blandedes sammen eller sås side om side i husets interiører. Således kunne salen være udsmykket i pompejansk stil, herreværelset i renæssance og feminine rum i for eksempel rokoko. Lofter kunne nu også males i den blanke linoliemaling for at give tyngde til rummet. Eksempelvis malede man ådrede imitationer af renæssancelofter både i herreværelser og sale.

Den uendelige tapetbane var nu på markedet og blev meget udbredt, netop trykt med mønstre i forskellige stilarter. Træværket, der oftest var udført i nåletræ, fik nu malede imitationer af træsorter som eg og mahogni. Dette skyldtes, dels tidens hang til finere, oversøiske træsorter, dels at også antikkens Italien havde brugt sådanne malede imitationer af træ.

Gulve blev malet ensfarvede, eksempelvis i gulbrun (okker) eller grå. Dette kunne udføres i oliemaling, men også i limfarve, der blev bonet med bivoks og herved fremstod blankt. Gulvene blev i denne periode også malet som træ- eller stenimitation, enkelte gange som antikkens gulvmosaikker. Det blev endvidere moderne, at gulve kunne stå enten lakerede eller belagt med heldækkende tæpper. Lak kom fra århundredets midte i brug i malerfaget, da man nu kunne fremstille det til rimelig pris i store mængder. Lakken brugtes både på gulvene og tilsattes malingerne, der herved blev mere hårde og blanke. Endvi-

Chr. VIII's palæ, Amalienborg, dronning Caroline Amalies soveværelse. Dekoreret i pompejansk stil 1835-36 af dekorationsmalerne H. Eddelien og G.C. Hilker. Loftet er dekoreret i limfarve, mens de lærredsbetrukne vægge og træværket er malet i linoiemaling. Dørenes bemaling er rekonstrueret i 1990'erne. På gulvet ses det oprindelige, heldækkende uldtæppe, udført i samme farveholdning som dørenes dekoration. Foto: Roberto Fortuna 1995.

Lak. Lak til maling var primært smeltet harpiks, enten hentet fra træet eller ældet, og størknet harpiks gravet op af jorden eller fundet i vandet. Alt efter forholdene har lak forskellige navne: Bernstenslak er således smeltet rav (tysk „Bernstein“). Den mest brugte harpiks til lak i Danmark var Kolofoniumharpiks, taget fra nåletræer. Foto: Roberto Fortuna 2009.

Arreskov, Sydfyn, riddersalen. Dekorationer i pompejansk og historicistisk stil af Syrak Hansen, malermester i Faaborg. Han havde gået på kunstakademiets dekorationsskole under G.C. Hilker og brugte den pompejanske stil på en række herregårde på Fyn. De oliemalede dekorationer er her sat sammen med en masse forgyldning i uægte guld, kaldet slagmetal. Fra anden halvdel af 1800-tallet yndede man ikke mere at bruge ægte guld til interiører, men foretrak slagmetal, der har en lidt anden glød end guldet. Foto Roberto Fortuna 2009.

dere brugte man i sekundære rum at blande limfarve og oliemaling til en kompositionsfarve. Denne maling stod mat som limfarven, men havde oliemalingens bedre slidstyrke.

Nye tider – nye farver

Maling brugt i 1700- og 1800-årene skiftede således mellem at være lyst eller mørkt, blankt eller mat alt efter, hvad tiden og moden krævede. Mængden af brugte bindemidler og paletten af farver var ikke stor, men skabte alligevel en stor og rig variation af bemalinger og dekorationer gennem to århundreder.

Noter:

1. De første udgravninger af Pompeji fandt allerede sted omkring 1748.

Litteratur:

Bregnhøi, Line. *Det malede rum*, Kbh. 2010.